

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

30 listopada 2023 r.

Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie VII Wydział Pracy

i (...)

w składzie:

Przewodniczący: SSO Małgorzata Kosicka

Protokolant: st. sekr. sądowy Maria Nalewczyńska

po rozpoznaniu na rozprawie 30 listopada 2023 r. w W.

odwołania I. L.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (...) Oddziału w W.

o zwrot nienależnie pobranego świadczenia

z 5 czerwca 2023 r., znak:(...)

I. oddała odwołanie;

II. wniosek o umorzenie należności przekazuje do rozpoznania Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych (...) Oddziałowi w W..

sygn. akt VII U 1160/23

UZASADNIENIE

I. L. złożyła odwołanie od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (...) Oddział w W. z 5 czerwca 2023 r., znak: (...)Odwołująca wskazała, że Z. K., mimo swojej niepełnosprawności, ciężko pracowała ponad swoje siły i nigdy nie korzystała ze zwolnień lekarskich. Zrezygnowała z I grupy i nie pobierała świadczeń, aby móc zarabiać na jedzenie, opłaty oraz składki do ZUS. Całe życie otrzymywała minimalną „głodową” emeryturę, która ledwo wystarczała na przetrwanie. Odwołująca wskazała, że Z. K. zmarła, będąc osobą ubogą i podkreśliła, że za wszystko trzeba było płacić w całości, bez jakichkolwiek ulg. Dodatkowo, podniosła, że 4 tysiące złotych tylko w minimalnym stopniu pokryły koszty pogrzebu. Wskazała, że z faktur przedstawionych do ZUS wynika, że ta kwota wystarczyła na pokrycie wydatków pogrzebu po minimalnych kosztach. Odwołująca stwierdziła, że jest osobą niepełnosprawną w stopniu znacznym i nie ma z czego oddać już wydanych środków na pogrzeb. Podkreśliła, że żyje w ubóstwie i nie ma środków na podstawowe wydatki, takie jak jedzenie, leki czy opłaty. Jej zdaniem, Z. K. i ona nie posiadają żadnych oszczędności. Podkreśliła, że działanie organu rentowego stanowi błąd urzędnika, ponieważ ona nic nie wyłudziła. Wskazała, że dzięki temu błędowi mogła godnie pochować starszą, schorowaną i niepełnosprawną osobę. Odwołująca wskazała, że starała się zapewnić jej godne warunki życiowe (odwołanie z 19 lutego 2023 r. k. 3-4 a. s.).

Zakład Ubezpieczeń Społecznych (...) Oddział w W. w odpowiedzi na odwołanie wniósł o jego oddalenie na podstawie art. 477¹⁴ § 1 k.p.c. Uzasadniając stanowisko organ rentowy wskazał, że zgodnie z przepisami art. 101 pkt 2, art. 138 ust. 1, ust. 2 pkt 1 i ust. 3 oraz art. 138a ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych prawo do świadczeń ustaje ze śmiercią osoby uprawnionej. Osoba, która nienależnie pobrała świadczenia, jest obowiązana do ich zwrotu. Za nienależnie pobrane świadczenia uważa się świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń

albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części. Za nienależnie pobrane świadczenia uważa się również świadczenia wypłacone z przyczyn niezależnych od organu rentowego osobie innej niż wskazana w decyzji tego organu. Podmiot prowadzący rachunek płatniczy oraz bank i spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa prowadzące rachunek inny niż płatniczy, a także wydawca instrumentu płatniczego są obowiązani zwrócić Zakładowi kwoty świadczeń przekazane na ten rachunek albo instrument płatniczy, za miesiące następujące po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy.

Jednocześnie organ wskazał, że zgodnie z przepisami art. 105 ust. 2b ustawy Prawo bankowe banki, na pisemne żądanie organu wypłacającego świadczenie z ubezpieczenia społecznego lub zaopatrzenia emerytalnego albo uposażenie w stanie spoczynku, są obowiązane do sporządzania i przekazywania danych umożliwiających identyfikację współposiadacza (współposiadaczy) rachunku wspólnego, na który zostały przekazane świadczenia lub uposażenia za okres po śmierci świadczeniobiorcy.

Organ rentowy podkreślił, że Z. K. uprawniona do emerytury zmarła 31 stycznia 2023 r., a zatem prawo do wskazanego świadczenia ustało 1 lutego 2023 r. Z uwagi na brak możliwości wstrzymania wypłaty świadczenia emerytalnego za miesiąc następujący po zgonie, świadczenie emerytalne za luty 2023 roku w kwocie 2 205,47 zł zostało przekazane na rachunek bankowy świadczeniobiorczyni.

Pismem z 3 lutego 2023 r. organ rentowy zwrócił się do Banku (...) S. A. z wnioskiem o zwrot świadczenia Z. K. wypłaconego za miesiąc luty 2023 roku. Bank (...) S.A. pismem z 28 lutego 2023 r. poinformował organ rentowy o braku możliwości zwrotu żądanego świadczenia, ponieważ rachunek bankowy prowadzony był na rzecz kilku osób fizycznych (rachunek wspólny) oraz wskazał ubezpieczoną I. L. jako współposiadacza rachunku. Na tej podstawie organ rentowy zaskarżoną decyzją znak: (...)z 5 czerwca 2023 r. zobowiązał ubezpieczoną I. L. do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia za miesiąc luty 2023 roku w kwocie 2 205,47 zł (odpowiedź na odwołanie z 31 lipca 2023 r., k. 6-7 a. s.).

11 września 2023 r. odwołująca I. L. złożyła do sądu wnioszek o umorzenie należności przelanych przez organ rentowy, wskazując, że zostały one wydane na pogrzeb zmarłej Z. K. (pismo z 9 września 2023 r. k. 13 a.s.).

Sąd ustalił, co następuje:

Z. K. urodzona (...) na mocy decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (...) Oddział w W. z 1 stycznia 2006 r. znak: (...) miała przyznaną emeryturę od 1 stycznia 2006 r. (decyzja organu rentowego z 1 stycznia 2006 r., nienumerowane karty akt rentowych).

Z. K. zmarła 31 stycznia 2023 r. (karta przebiegu sprawy w przypadku zgonu - nienumerowane karty akt rentowych).

Organ rentowy wypłacił ubezpieczonej emeryturę za miesiąc luty 2023 r. Następnie po uzyskaniu informacji o śmierci ubezpieczonej, zwrócił się do Banku (...) S.A. przy ul. (...) w B. o zwrot nienależnie przekazanej kwoty (pismo z 3 lutego 2023r. - nienumerowane karty akt rentowych).

Bank (...) S.A. w piśmie z 28 lutego 2023 r. wskazał, że współposiadaczem konta należącego do Z. K. była I. L. (pismo banku z 28 lutego 2023 r. - nienumerowane karty akt rentowych).

Decyzją z 5 czerwca 2023 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych (...)Oddział w W. zobowiązał odwołującą I. L. do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia wypłaconego na rzecz Z. K. za okres od 1 lutego 2023 r. do 28 lutego 2023 r. w kwocie 2205,47 zł przekazanego na wspólny rachunek bankowy. W uzasadnieniu przedmiotowej decyzji organ rentowy wskazał, że przekazał świadczenie Z. K. na rachunek bankowy. Jednak podkreślił, że prawo do emerytury ustało w związku ze zgonem świadczeniobiorcy 31 stycznia 2023 r. Wobec tego świadczenie przekazane na rachunek bankowy za okres od 1 lutego 2023 r. nie było już należne. Zgodnie z informacją uzyskaną od banku (...) jest współwłaścicielem rachunku, na który organ przekazał świadczenie za następny miesiąc po zgodnie świadczeniobiorcy

Z. K.. Wobec tego ZUS wskazał, że odwołująca jest zobowiązana do zwrotu nienależnej kwoty (decyzja z 5 czerwca 2023 r. – nienumerowane karty akt rentowych).

Od powyższej decyzji I. L. wniosła odwołanie, inicjując niniejsze postępowanie (odwołanie, k. 3-4 a.s.).

Odwołująca I. L. wskazała, że kwotę przelaną przez ZUS wydała na koszty pogrzebu, który kosztował ją ponad 10 tysięcy złotych. Jej miesięczny dochód wynosi niecałe 1300 zł (zeznania odwołującej się k. 20 a.s.).

Powyższy stan faktyczny sąd ustalił na podstawie ww. dowodów. Dowodów z dokumentów żadna ze stron nie kwestionowała, a sąd z urzędu nie znalazł podstaw do tego, aby odmówić im wiarygodności i mocy dowodowej. W niniejszej sprawie bezsporne jest, że odwołująca I. L. jest współposiadaczem rachunku bankowego, na który zostało przelane świadczenie emerytalne za miesiąc luty 2023 r. na rzecz zmarłej 31 stycznia 2023 r. Z. K..

Sąd y zważył, co następuje:

Odwołanie I. L. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (...) Oddział w W. z 5 czerwca 2023 r. jest nieuzasadnione.

Spór w niniejszej sprawie dotyczył obowiązku zwrotu przez odwołującą I. L. nienależnie pobranego świadczenia w postaci emerytury przysługującej zmarłej 31 stycznia 2023 r. Z. K. za okres od 1 lutego 2023 r. do 28 lutego 2023 r.

Zgodnie z art. 138 ust. 1-3 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1251) osoba, która nienależnie pobrała świadczenie zobowiązania jest do jego zwrotu. Za nienależnie pobrane świadczenie uważa się:

- 1) świadczenie wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczenia, albo wstrzymanie wypłaty świadczenia w całości lub części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do jego pobierania,
- 2) świadczenie przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenie.

Za nienależnie pobrane świadczenia w rozumieniu powyższego uważa się również świadczenia wypłacone z przyczyn niezależnych od organu rentowego osobie innej niż wskazana w decyzji tego organu (ust. 3).

Z kolei art. 138 ust. 4 ustawy emerytalnej stanowi, że nie można żądać zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń za okres dłuższy niż 12 miesięcy, jeżeli osoba pobierająca świadczenia zawiadomiła organ rentowy o zajściu okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, a mimo to świadczenia były jej nadal wypłacane, w pozostałych zaś wypadkach - za okres dłuższy niż 3 lata, z zastrzeżeniem ust. 5.

Kwoty nienależnie pobranych świadczeń w związku z osiągnięciem przychodów, o których mowa w art. 104 ust. 1, podlegają zwrotowi za okres nie dłuższy niż 1 rok kalendarzowy poprzedzający rok, w którym wydano decyzję o rozliczeniu świadczenia, jeżeli osoba pobierająca to świadczenie powiadomiła organ rentowy o osiągnięciu przychodu, w pozostałych zaś przypadkach - za okres nie dłuższy niż 3 lata kalendarzowe poprzedzające rok wydania tej decyzji (ust. 5 art. 138).

Pojęcie „świadczenie nienależne” w języku prawa występuje w dwóch różnych ujęciach. Pierwsze z nich wynika z przepisów prawa cywilnego (art. 410 § 2 k.c.), według których świadczenie jest nienależne, jeżeli ten, kto je spełnił, nie był w ogóle zobowiązany lub nie był zobowiązany względem osoby, której świadczył, albo jeżeli podstawa świadczenia odpadła lub zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty, albo jeżeli czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia. W ujęciu Kodeksu cywilnego świadczenie nienależnie wypłacone przez jeden podmiot jest jednocześnie świadczeniem nienależnie pobranym przez drugi podmiot, który staje się wówczas „bezpodstawnie wzbogaconym”.

Inaczej w ubezpieczeniu społecznym, dla którego „świadczenie nienależnie wypłacone” i „świadczenie nienależnie pobrane” to dwa odrębne pojęcia. Oznacza to, że świadczenie nienależnie wypłacone przez organ rentowy nie zawsze będzie jednocześnie miało charakter świadczenia nienależnie pobranego, z którym łączy się obowiązek zwrotu.

Świadczeniem nienależnie wypłaconym będzie każde świadczenie rentowe lub emerytalne wypłacone bez podstawy prawnej, np. po ustaniu niezdolności do pracy, lub prawo do świadczeń uległo zawieszeniu albo wysokość świadczeń uległa obniżeniu, natomiast świadczenie nienależnie pobrane to takie świadczenie nienależnie wypłacone, które będzie podlegać zwrotowi.

Cechy świadczenia nienależnie pobranego określa art. 138 ust. 2 ustawy emerytalnej. Istotną cechą nienależnie pobranego świadczenia w ujęciu ustawy o emeryturach i rentach z FUS, jego differentia specifica, jest świadomość (zła wiara) osoby pobierającej świadczenie co do nieprzysługiwania tego świadczenia w całości lub w części od początku albo w następstwie później zaszłych zdarzeń. O istnieniu tej świadomości przesądza dokonanie pouczenia ubezpieczonego o okolicznościach ustania lub zawieszenia prawa do świadczenia albo wstrzymania wypłaty świadczenia. Pouczenie ma na celu usunięcie wątpliwości co do świadomości w tym względzie osoby pobierającej świadczenie. Za nienależnie pobrane świadczenia uważa się również świadczenia wypłacone z przyczyn niezależnych od organu rentowego osobie innej niż wskazana w decyzji tego organu. Geneza tego przepisu tkwi w trudnościach, jakie powstawały na tle poprzednich uregulowań, z których wynikało, że pobrać świadczenie nienależnie w rozumieniu ustawy mogła tylko osoba będąca adresatem świadczenia, tj. pozostająca z organem rentowym w stosunku ubezpieczenia społecznego.

Odebranie natomiast świadczenia przez inną osobę nie uzasadniało zastosowania do żądania zwrotu tego świadczenia trybu przewidzianego w ustawie o emeryturach i rentach z FUS. Były to np. sytuacje pobrania świadczenia przez byłego opiekuna albo rodzinę zmarłego emeryta lub rencisty. Pobranie świadczenia przez powyższe osoby musiało być oceniane w kategoriach bezpodstawnego wzbogacenia się w ujęciu Kodeksu cywilnego (art. 410), a nie nienależnego świadczenia w rozumieniu przepisów ubezpieczeniowych.

W trybie egzekucji administracyjnej można było zatem dochodzić zwrotu świadczenia tylko od świadczeniobiorcy wskazanego w decyzji. Jeśli natomiast nienależnie wypłacone świadczenie pobrała inna osoba (inny świadczeniobiorca), organ rentowy był zmuszony kierować sprawę na drogę postępowania cywilnego. Niezbędny był więc przepis traktujący inną osobę niż świadczeniobiorca uprawnioną do odbioru świadczeń jako tę, która pobrała świadczenie nienależnie. Jest nim właśnie art. 138 ust. 3 ustawy emerytalnej.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych może więc dochodzić od osoby trzeciej zwrotu nienależnie pobranego świadczenia tylko wtedy, kiedy było ono nienależnie wypłacone. W przedmiotowej sprawie należy więc uznać, że świadczenie wypłacone na rzecz zmarłej Z. K. w ramach przysługującej jej emerytury za miesiąc luty 2023 r. przez organ rentowy na rachunek bankowy, którego współposiadaczem jest odwołująca I. L. było nienależne.

Okoliczność powodującą ustanie prawa do świadczeń stanowi śmierć osoby uprawnionej, co stanowi konsekwencję art. 101 pkt 2 ustawy emerytalnej. Świadczenia wypłacone przez organ rentowy za miesiące przypadające po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy, mają zatem charakter wypłaconych nienależnie. Jeżeli tego rodzaju świadczenie wypłacono osobie trzeciej, to zastosowanie znajduje art. 138 ust. 3 ustawy emerytalnej. Do zwrotu takich świadczeń jest wówczas zobowiązana osoba, która je pobrała (zob. uchwałę Sądu Najwyższego z 13 czerwca 2006 r. II UZP 7/06, wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 29 marca 2012 r. III AUa 96/12). Wymaga przy tym zaznaczenia, że w art. 138 ust. 3 ustawy emerytalnej przewidziano dwie przesłanki uznania świadczenia za nienależnie pobrane: fakt wypłacenia świadczenia osobie innej niż wskazana w decyzji ZUS oraz zaistnienie powyższego stanu rzeczy z przyczyn niezależnych od organu rentowego (por. M. Bartnicki, Komentarz do ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, red. K. Antonów, ABC, Warszawa 2009).

W ocenie sądu nie ulega wątpliwości, że określona w skarżonej decyzji kwota 2205,47 zł przekazana w ramach przysługującej zmarłej Z. K. emerytury na rachunek bankowy zmarłej, którego współposiadaczem jest I. L., została

wypłacona mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie prawa do niego. Wymaga przy tym podkreślenia, że do realizacji świadczenia doszło z przyczyn niezależnych od Oddziału ZUS. Organ rentowy nie miał wiadomości o śmierci Z. K.. Nie można zatem zarzucać organowi rentowemu, że nie zapobiegł umieszczeniu na koncie bankowym zmarłej nienależnie pobranej przez skarżącą sumy pieniężnej. Z kolei odwołująca, pobierając tego typu należności z rachunku bankowego zmarłej powinna liczyć się z tym, że mogło dojść do przekazania pieniędzy przez organ rentowy, które będą podlegały zwrotowi.

Bezsprzecznie, obowiązek wypłaty emerytury Z. K. przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych ustał w chwili jej śmierci zgodnie z treścią art. 101 pkt 2 ustawy emerytalnej, a więc 31 stycznia 2023 r. Oznacza to, że świadczenie wypłacone na jej rachunek bankowy za luty 2023 r. stanowiło świadczenie nienależne.

W konsekwencji, w ocenie sądu, odwołująca pobrała sporne świadczenie jako świadczenie nienależne i tym samym słuszna jest decyzja organu rentowego zobowiązująca ją do zwrotu spornego świadczenia. Mając na względzie powyższe sąd uznał odwołanie od zaskarżonej decyzji za nieuzasadnione i orzekł o oddaleniu odwołania na podstawie art. 477¹⁴ § 1 k.p.c. w pkt I sentencji wyroku.

Należy ponadto zauważyć, że odwołująca w toku postępowania sądowego złożyła wnioski o umorzenie należności przez organ rentowy. Wskazywała, że z przelanych środków pokryła koszty pogrzebu zmarłej Z. K. i nie posiada środków na zwrot przelanej przez organ rentowy kwoty, ponieważ nie ma żadnych oszczędności i jest osobą niepełnosprawną. Sąd zważył jednak, że ustalenie wysokości zadłużenia z tytułu składek nie ma wpływu na rozpatrywanie wniosku o umorzenie należności. Przedmiotem niniejszego postępowania było bowiem jedynie to czy odwołująca pobrała emeryturę przyznaną Z. K. za luty 2023 r. jako świadczenie nienależne i czy jest zobowiązana do jej zwrotu. Wymaga natomiast podkreślenia, że okoliczności związane z sytuacją materialną strony odwołującej mogą być rozważane przy ocenie zasadności wniosku o umorzenie należności z tytułu składek, który będzie rozpoznawany przez organ rentowy w odrębnie przeprowadzanym postępowaniu administracyjnym. W związku z powyższym okoliczności pominięte przez sąd podczas ustalania i oceny stanu faktycznego mogą być rozpoznawane przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych w kolejnym postępowaniu wyjaśniającym, co będzie rzutowało na wydanie decyzji w przedmiocie umorzenia należności z tytułu nieopłaconych składek przez ubezpieczonego.

Postępowanie sądowe w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych ma charakter odwoławczy, gdyż inicjowane jest wniesieniem odwołania od decyzji organu rentowego. Przedmiotem postępowania w sprawach o świadczenia z ubezpieczeń społecznych jest zatem co do zasady kontrola decyzji organu rentowego według stanu rzeczy z chwili jej wydania. Zgodnie z art. 477⁹ § 1 k.p.c. odwołania od decyzji organów rentowych lub orzeczeń wojewódzkich zespołów do spraw orzekania o niepełnosprawności wnoszą się na piśmie do organu lub zespołu, który wydał decyzję lub orzeczenie, lub do protokołu sporządzonego przez ten organ lub zespół, w terminie miesiąca od dnia doręczenia decyzji lub orzeczenia. W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych przedmiot rozpoznania w myśl art. 476 § 2 k.p.c. w związku z art. 477⁹ k.p.c. wyznacza w pierwszej kolejności przedmiot decyzji organu rentowego zaskarżonej do sądu ubezpieczeń społecznych, a w drugiej – zakres odwołania od tej decyzji. Rozpoznając odwołanie od decyzji organu rentowego, sąd ubezpieczeń społecznych rozstrzyga o jego zasadności w granicach wyznaczonych z jednej strony zakresem samego odwołania, a z drugiej treścią zaskarżonej decyzji. W rozpatrywanej sprawie organ rentowy wydał decyzję jedynie w zakresie ustalenia wysokości zadłużenia odwołującej się z tytułu nienależnie pobranego świadczenia. ZUS nie zajął stanowiska - w formie decyzji co do wniosku o umorzenie należności. W związku z tym sąd nie miał prawa wydać orzeczenia w tym zakresie i przekazał ten wniosek do rozpoznania organowi rentowemu w pkt II sentencji wyroku.